

NAGY BALÁZS

DINASZTIKUS POLITIKA A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN

A modern demokráciák arra épülnek, hogy a kormányzat az állampolgárok egyetértésére és támogatására alapozva működteti az államot. De mire támaszkodhatott egy középkori uralkodó, hogy alattvalói ne kérdőjelezhessék meg a hatalmát? A kereszténység felvétele előtt például a mitikus őstől származás tudata, utána pedig a dinasztikus szentek kultusza erősíthette az uralkodócsalád hatalmát. A dinasztikus származás és az uralkodói jelvények, köztük a szokásoknak megfelelő szertartás során megkapott korona erősíthette az uralkodó legitimitását. Közép-Európában az államalapító dinasztiák kihalása után, a 14. század folyamán új uralkodócsaládok jelentek meg. Ezek természetszerű-

leg másféle legitimációs gyakorlatot honosítottak meg. Az új dinasztiák gyakran több országra is kiterjesztették hatalmukat, így lett Magyarországnak több esetben is közös uralkodója Csehországgal vagy Lengyelországgal. Új helyzet adódott, amikor 1439-ben Albert, 1457-ben pedig V. László király is utód nélkül halt meg. Az 1458-ban trónra lépő Mátyás több okból is szembesült azzal, hogy nem felel meg a dinasztikus hatalomgyakorlás késő középkori elvárásainak. Nem uralkodói családból származott és egyik házasságából sem született törvényes utóda. Milyen eszközökkel tudta mégis elfogadtatni hatalmát, hogyan igyekezett pótolni a hiányzó legitimációs eszközöket?

—
**Mátyás király emlékműve a felső-sziléziai
Bautzen kaputornyán, 1486**

Ezt tekintik a legélethűbb Mátyás-ábrázolásnak, mivel a szobor fejét háromszor is levették s Budára szállították, hogy a mester munkáját ellenőrizhessék. Ennek alapján készült 1927-ben a budavári dominikánus kolostor tornyának falán ma is látható másolat.

—

A dinasztikus elv a középkori hatalomgyakorlás meghatározó keretét jelenti. A dinasztikus származás nemcsak a hatalom megszerzésének eszköze volt, hanem egyszerűen annak legitimálását szolgálta. A középkori Európa története dinasztiai történeteként is felvázolható. Ezek jelentősége messze túlmutat egy-egy család történetén, hiszen államok sorsa függhetett egy dinasztia felemelkedésétől vagy bukásától. Ahogyan a középkori magyar állam megszerveződése elválaszthatatlan az Árpádoktól, úgy Csehországban a Přemysl-, a lengyel területeken a Piast-családnak volt hasonló szerepe, az osztrák tartományok kialakulásának története pedig a Babenberg-dinasztiával kapcsolódott össze. Az „államalapító” uralkodóházaknak a kereszténység terjesztésében is nagy szerepük volt, erre utalnak az uralom legitimációját erősítő korai dinasztikus szentkultuszok is.

ÚJ DINASZTIÁK – LUXEMBURGOK, HABSBERGOK, JAGELLÓK

A közép-európai államok alapító dinasztiáinak kihalása után helyüket új trónkövetelők foglalták el, akik a trónigényüket gyakran a korábbi dinasztia női leszármazóival kötött házassággal erősítették meg. Így kerültek hatalomra az osztrák tartományokban a Habsburgok, Magyarországon az Anjouk, Csehországban a Luxemburgok, Lengyelországban a Piast-

Habsburg Albert magyar király
(1437–1439)

ház kihalása után rövid időre az Anjouk magyarországi ága, majd – szintén dinasztikus házasság révén – a Jagellók.

Az új közép-európai dinasztiai jellemzően nem csupán egy-egy királyságban igyekeztek megvetni a lábukat, hanem többször előfordult, hogy dinasztikus házasság vagy öröklés révén más országok trónját is megszerezték. A Luxemburgok VII. Henrik, majd IV. Károly és az utóbbi fiai, Vencel és Zsigmond személyében Csehország mellett a Német-római Birodalomnak is több uralkodót adtak. Emellett megszerzték Brandenburg örgrófságát, s Zsig-

mond I. (Nagy) Lajos magyar király lányával, Máriával kötött házassága révén a magyar trónt is.

Az Anjou-házból származó I. (Nagy) Lajos a magyarországi hatalmi bázisról kiindulva kapta meg a lengyel trónt, és örököltette tovább lánya, Hedvig számára. A több közép-európai országnak is uralkodót adó dinasztiaiak közül legkésebb a Litvániából származó Jagellók kerültek be a dinasztikus házasságok körforgásába. Jogaila litván nagyfejedelem 1386-ban megkeresztelkedett, felvette az Ulászló nevet, feleségül vette Hedviget, majd lengyel királlyá koronázták. Ezzel létrejött az a lengyel–litván unió, amely hosszú időre meghatározta Közép-Európa politikai térképét.

Habsburg Albert osztrák herceg a fiú utód nélkül meghalt Zsigmond király lányát, Erzsébetet vette feleségül, megszerezve ezzel Zsigmond országainak, Magyarországnak és Csehországnak a trónját. Azonban Habsburg Albert váratlan halálával törés következett be a közép-európai dinasztikus hatalomgyakorlás „bejárattott” rendszerében. Albert ugyanis 1439-ben úgy halt meg, hogy nem hagyott uralkodásra alkalmas örököst maga után. Albert két országában, Csehországban és Magyarországon más-más válaszok születtek erre a helyzetre.

A cseh területeken a huszitizmus okozta megosztottság következtében a rendek nem választottak utódot a trónra, hanem egy békelevél elfogadásával a királyválasztás elhalasztását pécsettették meg, és ezzel az uralkodó nélküli interregnum állapotát tartósították.

MAGYARORSZÁG KIRÁLYAI • 1301–1526

		Élt	Uralkodott	Trónra lépett	Uralkodott
CSEH VENCEL	1289–1306	17 év	1301–1305	12 évesen	4 évet
BAJOR OTTÓ	1261–1312	51 év	1305–1307	44 évesen	2 évet
ANJOU I. KÁROLY RÓBERT	1288–1342	54 év	1301/1308–1342	20 évesen	34 évet
ANJOU I. (NAGY) LAJOS	1326–1382	56 év	1342–1382	16 évesen	40 évet
ANJOU MÁRIA	1371–1395	24 év	1382–1385	11 évesen	3 évet
II. (KIS) KÁROLY	1345–1386	41 év	1385–1386	40 évesen	1 évet
LUXEMBURGI ZSIGMOND	1368–1437	69 év	1387–1437	19 évesen	50 évet
HABSBERG ALBERT	1397–1439	42 év	1437–1439	41 évesen	2 évet
JAGELLÓ I. ULÁSZLÓ	1424–1444	20 év	1440–1444	16 évesen	4 évet
HABSBERG V. LÁSZLÓ	1440–1457	17 év	1440/1453–1457	13 évesen	4 évet
HUNYADI I. MÁTYÁS	1443–1490	47 év	1458–1490	15 évesen	32 évet
JAGELLÓ II. ULÁSZLÓ	1456–1516	60 év	1490–1516	34 évesen	26 évet
JAGELLÓ II. LAJOS	1506–1526	20 év	1516–1526	10 évesen	10 évet

Ezt a dokumentumot a katolikus és a huszitizmus kelyhes irányzatát képviselő előkelők egyaránt aláírták. A katolikus párt Albert utószülött fiát, Habsburg Lászlót akarta uralkodóként elismertetni. A különböző felekezetekhez tartozó táborok közötti átmeneti egyensúly egészen 1453-ig fennmaradt, amikor a rendek végül elfogadták László trónutódlási igényét. Az interregnum időszaka nem múlt el nyom nélkül. A huszitizmus kelyhes irányzatához tartozó Podjebrád György 1448-ban bevonult Prágába, majd 1452-ben régensként ismertette el hatalmát, és ezzel kétségtelenül megerősödött az uralkodói családból való származás legitimáló erejét nélkülöző főúr hatalma.

TRÓNUTÓDLÁS: VISZÁLYOK ÉS VÁLASZTÁSOK

Magyarország trónjára az országnagyok Albert halála után Jagelló Ulászló fiát, az 1434-től Lengyelországban III. Ulászló néven uralkodó királyt kívánták megválasztani, aki 1440 márciusában Krakóban el is fogadta a meghívást. Ezzel szemben a gyermekszülés előtt álló Erzsébet királynénak, Albert özvegyének hívei a megszületendő gyermeket szerették volna a trónon látni. A rendek által támogatott Ulászlóval olyan király került a magyar trónra, aki a korábbi magyarországi uralkodói dinasztiáknak nem volt se leszármazottja, se rokona. Édesanyja ugyanis nem apja első felesége, magyarországi Anjou Hedvig, Nagy Lajos leánya volt, hanem Jagelló Ulászló negyedik felesége, Holszański Zsófia. Megválasztása után Ulászló felajánlotta ugyan, hogy feleségül veszi Erzsébetet, elődje, Albert özvegyét, hogy ezzel a magyarországi uralkodóházhoz kapcsolódó rokonságot demonstrálni tudja, de erre a házasságra végül nem került sor.

Az udvari párt májusban megkoronáztatta Lászlót, Erzsébet 1440 februárjában született fiát, és bár a szertartás az ország szokásai szerint ment végbe, azaz a csecsemőt az esztergomi érsek Székesfehérváron a Szent Koronával koronázta meg, Ulászló trónra lépését ezzel már nem tudták megakadályozni. Így a következő négy évben Ulászló gyakorolta a hatalmat, ám a dinasztikus legitimáció megszakadásának messze ható következményei lettek. Egyrészt tartóssá vált a hatalmi elit megosztottsága, az ország Jagelló Ulászló és Habsburg László hívei között két pártra sza-

Az imádkozó Mátyás a vatikáni ferences missalében, 1469

III. Frigyes német-római király portréja

Benedetto Bonfiglinek tulajdonított miniatúra, 1452. A portré valószínűleg eljegyzési ajándék lehetett leendő hitvese, Portugáliai Eleonóra számára. Az effajta házassággötés előtti portréknak az volt a funkciójuk, hogy megbízható képet adjanak a jövőendő házastársról, ezért láthatjuk az arcot kissé túlhangsúlyozottnak.

kadt, másrészt épp a korábbi magyar uralkodóktól való leszármazás hiányában Ulászló már nem a legitim trónöröklésre, hanem csak a rendek támogatására alapozhatta a hatalmát.

A szemben álló felek természetesen nem nélkülözték a külföldi támogatást

sem. Ulászló lengyel királyként hatalma stabilizálása érdekében támaszkodhatott anyaországára, míg László ügyét a Habsburg-család legtekintélyesebb tagja, László távoli rokona, III. Frigyes segítette. III. Frigyes osztrák herceg 1440-től német király, majd 1452-től császár is lett. Rendkívül hosszú, 1493-ig tartó uralkodása rányomta a bélyegét a 15. század derekának és második felének közép-európai hatalmi viszonyaira.

Az 1440 utáni megosztott, szinte polgárháborús helyzetben lehetőség nyílt a hazai politikában korábban fontos szerepet nem játszó személyek és családok felemelkedésére. Az egyik ilyen meghatározó befolyású szereplő az Erzsébet királyné és fia, László pártján fellépő, cseh származású Jan Jiskra lett. Jiskra a Felvidék nagy területeit és ezek jelentős jövedelmeit, köztük a bányavárosok adóit vonta befolyása alá, és ő lett az Ulászló-ellenes párt leghatékonyabb katonai vezetője. Jiskra a következő évtizedekben a Felvidéken szinte önálló hatalmi bázist hozott létre, szövetségeseit pillanatnyi érdekei szerint váltogatva, és egészen 1462-ig meg tudta őrizni befolyását az uralma alá vont területeken. Ekkor kénytelen volt várait az uralkodónak – már Mátyásnak – átadni, de tekintélyét és vagyonát még ezután is meg tudta tartani.

A László- és Ulászló-párti erők összecsapása az 1441. január elején vívott bátaszéki ütközetben Ulászló egyértelmű győelmét hozta. Az összecsapás során tűnt ki az új hatalmi elit két feltörekvő alakja, az Ulászló-párt két legbefolyásosabb katonai vezetője, Újlaki Miklós macsói és Hunyadi János szörényi bán. Ezzel két olyan család jelent meg a politikai színtéren, amelyek tagjai a következő évtizedek turbulens politikai viszonyai közepette fokozni tudták befolyásukat. Hatalmuk és szerepük csak növekedett az általuk támogatott uralkodó, Ulászló 1444-es halála után.

Ulászló mindössze húszéves volt, amikor elesett a várnai csatában, örököse nem maradt. Lengyelországban öccse, IV. Kázmér vette át a hatalmat, de Magyarországon az egyre növekvő török veszély közepette szinte anarchikus helyzet alakult ki. Habsburg László még mindig csak ötéves volt, és idősebb rokona, III. Frigyes gyámsága alatt élt, érthető tehát, hogy a tényleges uralkodást nem tudta átvenni. Ilyen körülmények között először a rendek által megválasztott főkapitányok gyakorolták a hatalmat, majd 1446-ban Hunyadi Jánost választották kormányzóvá. Ő már

a megválasztása előtt is az ország leghatalmasabb földbirtokosa volt, kormányzói tisztsége szinte csak a már meglévő befolyása elismerésére szolgált.

Hunyadi 1452-ig tartó kormányzósága idején, majd pedig V. László uralkodásának tényleges megkezdésétől formailag a rendi állam működésének jelei mutatkoznak, valójában a döntéshozatal néhány bárói család kezébe került. A legbefolyásosabb maga Hunyadi János volt, aki egyre inkább a saját családi hatalmát, a Hunyadi-ház pozícióját igyekezett erősíteni. Ez tette lehetővé, hogy családja megkerülhetetlen maradjon Hunyadi Jánosnak a nándorfehérvári ostromot követő halála (1456) és idősebb fiának, Lászlónak a Cillei Ulrik elleni merénylet miatt elégtételt vevő kivégzése után is.

A KIRÁLYI HATALOM LEGITIMÁCIÓJA: KIHÍVÁSOK ÉS VESZÉLYEK

V. László mindössze 17 éves volt, amikor 1457 novemberében Prágában váratlanul meghalt, és ebben a helyzetben Hunyadi János kisebbik fiát, Mátyást a rendek ellenállás nélkül választották királlyá 1458. január 24-én. V. László halálával nemcsak a magyar, hanem a cseh

V. (Utószülött) László és Franciaországi Magdolna eljegyzési portréja, 1480-as évek

A házasságra azonban nem kerülhetett sor, mert az eljegyzési ajándékok átadásának másnapján megérkezett Tours-ba az ifjú királyi vőlegény halálának híre Prágából.

trón is megürült. Csehországban a korábban már kormányzói méltóságot betöltő Podjebrád György foglalta el a trónt 1458. március 2-án. Így Magyarországon és Csehországban trónjára egyaránt olyan személy került, aki nélkülözte a dinasztikus származást, azaz őseik között nem volt egyetlen uralkodó sem.

Látni kell ugyanakkor a két új uralkodó helyzetében meglévő különbségeket is. Míg Podjebrád meglelt férfikorban volt, trónra lépésekor 38. életévében járt, addig Mátyás 15 évesen, szinte az uralkodásra alkalmas kor alsó határán került hatalomra. Podjebrád a morva területeken birtokos és ott jól ismert Kunštát családból származott, amelynek eredete a 13. század közepére nyúlik vissza. György nagyapja, Boček volt a család Podjebrádnak nevezett ágának alapítója. Ezzel szemben Mátyás családja a 15. század elejénél korábbra nem tudta visszavezetni a származását, Zsig-

mond uralkodása idején említik a család első ismert tagját. Hunyadi János apja minden bizonnyal a havasalföldi származású Serba fia Vajk volt. Neki nyilvánvalóan szembe kellett néznie felemelkedése során a nem magyar származás hátráltató tényezőjével is.

A 15. század derekának európai uralkodói között Mátyás tehát szinte fehér holló volt, aki királyi származás nélkül, *homo novus*ként került a trónra. A középkorban nagyon ritkán fordult elő, hogy nem uralkodói családból származó király lépett trónra, és mégis el tudta ismertetni hatalmát a környezetével. A dinasztikus legitimitáció szinte nélkülözhetetlen eleme volt az uralkodói hatalomgyakorlásnak. A Podjebrád Györggyel való párhuzam is csak részben áll meg, a két uralkodó családja közti különbségek szembeötlőek. Mátyás kapcsolatrendszerének megerősítése érdekében is fogadhatta el azt a házassági tervet, mely szerint feleségül veszi a cseh uralkodó lányát, Podjebrád Katalint. A házasságkötésre végül csak 1461-ben került sor, és Katalin még mindig csak tizenöt éves volt, amikor 1464-ben gyerekszülés során meghalt.

Mátyás számára több szempontból is kihívást jelentett uralkodói rangjának elismertetése. Uralkodása megkezdésekor a magyar korona III. Frigyes kezé-

ben volt, és így Mátyást nem koronázhatták meg az ország hagyományai szerint a Szent Koronával. Frigyes végül a Mátyással kötött bécsújhelyi békekötés után, 1463-ban juttatta vissza a koronát Magyarországra. Mátyás több engedményt is tett ebben a megállapodásban, és a korona kiváltása fejében nyolcvanezer aranyforintot fizetett a császárnak.

Az összeg nagyságrendjének felmérését segítheti a korabeli árakkal való összevetés. Egy ökör ára 2–5 forint között volt, a magyar uralkodói jövedelmek egésze pedig évi mintegy 800 ezer forint lehetett. Tehát a III. Frigyesnek kifizetett koronaváltás kirívóan magas összegnek számított, Mátyás egyéves kincstári jövedelmeinek tizedét fordította erre a célra. Ezt a hatalmas anyagi áldozatot érhetőbbé teszi, ha tudjuk, hogy egy nem uralkodói családból származó királyról volt szó, aki számára a koronázási szertartás megkérdőjelezhetetlen lebonyolítása különösen fontos volt.

A megözevgyülése utáni évtizedben – egészen Beatrix 1474-ben történt eljegyzéséig – Mátyás több diplomáciai kísérletet is tett arra, hogy egy újabb házasságkötéssel ismertesse el uralmát a kortárs uralkodókkal. Próbálkozásai kudarcához bizonyára hozzájárult a dinasz-

tikus származás hiánya miatti lenézése is. A legtöbb kísérlete a Magyarországgal közvetlenül szomszédos Habsburg- vagy Jagelló-családból származó menyasszony megszerzésére irányult. Felmerült III. Frigyes öt éves lányának, sőt mindössze öt éves lányának, Kunigundának a feleségül vétele is. IV. Kázmér lengyel király sértő módon utasította vissza Mátyás ez irányú próbálkozásait.

Amikor végül Aragóniai Ferdinánd nápolyi király lányával, Beatrixszal létrejött a házasság, Mátyás hamarosan az uralomgyakorlás dinasztikus elve által támasztott másik korlátba ütközött. Törvényes fiú utódról kellett volna gondoskodnia, elsősorban azért, mert megfelelő örökös nélküli halála esetére az

1463-ban létrejött bécsújhelyi békekötés III. Frigyes vagy utódai magyarországi trónöröklési jogát tartalmazta. Márpedig Mátyás egyik házasságából sem született legitim örökös. Az uralkodó ezért is tett anyai erőfeszítést házasságon kívül született fia, Corvin János trónöröklési jogának elismertetése érdekében. 1485 körül már egyértelmű volt, hogy a Beatrixszal kötött házasság gyermektelen marad. Ezután Mátyás szinte minden lépését természetes fia utódlási joga biztosításának rendelte alá. A Sziléziában lévő Opava (Troppau) és Glogów (Glogau) hercegségének megszerzése és Corvin Jánosnak adományozása, régi hívének, Szapolyai Imrének nádorrá emelése, valamint számos más intézkedése is azt a célt szolgálta, hogy Corvin János trónöröklését biztosítsa. Mindez azonban sikertelen maradt. A törvényes származást nélkülöző herceg nem követhette apját a trónon.

Mátyás király tudósai körében

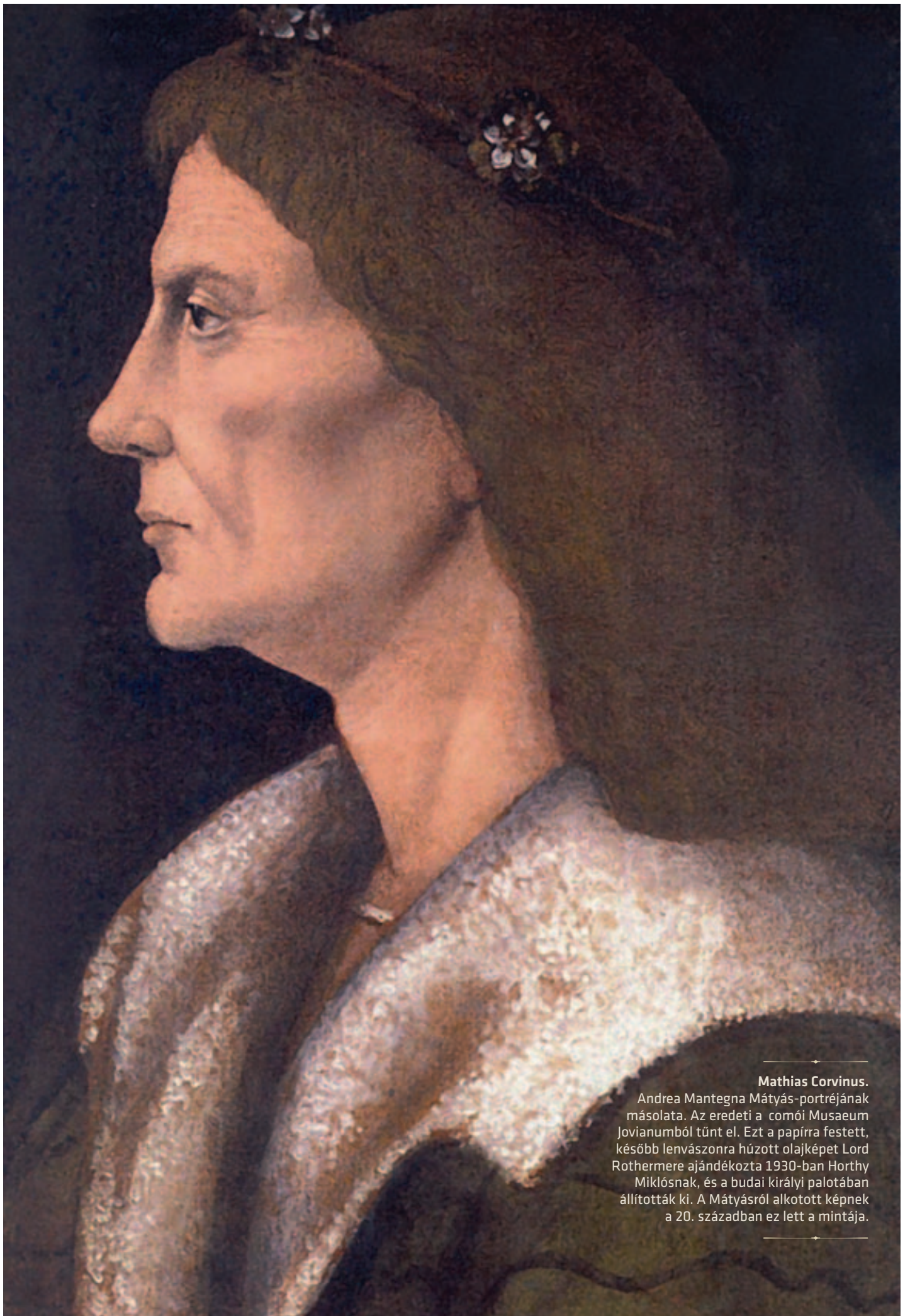
Jeges Ernő festménye. Az uralkodót tudósai körében ábrázoló nagyméretű olajkép egyszerre archaizáló-múltidéző, ugyanakkor nagyon is kortárs, hiszen az uralkodóval szemben ülő Galeotto Marzio arcvonásai a római Magyar Intézet igazgatóját, Gerevich Tibort idézik.

Ferenczy Múzeum, Szentendre

URALKODÓI REPRESENTÁCIÓ

A Mátyás udvarában élő itáliai humanisták a dinasztikus származás pótlására fiktív genealógiát alkottak. A Hunyadiak címerállata, a holló latin nevéből (*cor-*

Mathias Corvinus.

Andrea Mantegna Mátvás-portréjának másolata. Az eredeti a comói Musaeum Jovianumból tűnt el. Ezt a papírra festett, később lenvászonra húzott olajképet Lord Rothermere ajándékozta 1930-ban Horthy Miklósnak, és a budai királyi palotában állították ki. A Mátvásról alkotott képnek a 20. században ez lett a mintája.

---

us) kiindulva született meg a család latinositott elnevezése (Corvinus), és innen már csak egy lépés volt a Valerius Messala Corvinus római consul és hadvezér családjától való származtatás. Ő egyébként épp a Római Birodalom daciai határvidékén volt birtokos, így jól össze lehetett kapcsolni a havasalföldi eredetű Hunyadi családdal. Mátyás ugyan sohasem használta a Corvinus nevet, de fiának, Corvin Jánosnak a nevéként ő is alkalmazta. Ransanus és Bonfini, Mátyás két itáliai származású udvari embere műveikben egyaránt utaltak a Hunyadi család római eredetére. Mátyás képi ábrázolásai között is feltűnik a babérkoszorúval övezett, szinte a római császárokéra emlékeztető megjelenítés. A valódi uralkodói származás hiányának pótlására született meg tehát a fiktív római császári kapcsolat motívuma mind a Mátyás iránt természetszerűleg elfogult udvari irodalomban, mind az ikonográfiában.

Mátyás korában az udvari reprezentáció nagy átalakuláson ment át. A Beatrixszal 1476-ban kötött házasság hatására a korábban patriarchális jegyeket mutató udvari élet formalizálódott, és ezután erősödtek meg az itáliai mintákat követő reneszánsz jellegzetességek. Az udvari pompa kiépítésének kétségtelen célja volt az udvar presztízsének növelése mind a király környezetét felkereső látogatók, mind az arról csak hírből értesülő külföldiek szemében. Mátyás számára fontos volt, hogy legalább olyan fényes udvart tudhasson magáénak, mint korának más uralkodói. Ezt szolgálták az építkezések Budán és a többi rezidencián, így Visegrádon is. A királyi udvar hírnevének elterjesztésében nagy szerepük volt a külföldi követeknek, így az ő megnyerésük, adott esetben az általuk képviselt uralkodóknak küldött gazdag ajándékok ugyanezt a célt szolgálták.

Az udvar fényének és elismertségének növelését segítette a budai uralkodói könyvtár költséges, elsősorban presztízssokkal magyarázható létrehozatala is. A budai vár két termében elhelyezett könyvtárnak inkább a reprezentatív, mint a használati funkciója dominált. A könyvek tényleges használatáról, olvasóiról keveset tudunk. Az 1472–73-ban, tehát Mátyás uralkodása alatt működő és Hess András által alapított nyomda természetesen jobban szolgálhatta volna a műveltség terjesztését, de a nyomda és az udvar kapcsolatáról nincs tudomása az utókornak. Bécsbe vezető utolsó útja előtt, 1490 elején Má-

tyás a könyvtárat a kincstárral együtt fiára, Corvin Jánosra bízta. Ebből is látszik, hogy a könyvgyűjtemény szerepe inkább a kincstárhoz volt hasonlítható, létrehozása és fenntartása a hatalom presztízsének, az udvar fényének emelését szolgálta.

Az utókor kedvelt fordulata Mátyás államát reneszánsz államnak, kormányzatát reneszánsz vonásokat viselő hatalomnak nevezni. Azonban a valóság nem pontosan ez. A reneszánsz jegyek főleg a Beatrixszal kötött házasság után, tehát Mátyás harminkét évig tartó uralkodásának utolsó tizenégy évében jelentkeztek, és akkor sem a kormányzat lényegét, hanem inkább a hatalom reprezentációját jellemezték.

Ludovicus Tubero, a raguzai születésű humanista feltehetően hitelesen foglalta össze a kortársak egy részének véleményét Mátyásról: „*Ő amellett, hogy új ember volt, és nem a királyi tanács engedélyével, hanem fegyveres erőszakkal szerezte meg a királyságot, nemcsak hogy egyetlen törvényes örökös sem hagyott hátra, de egyetlen királlyal sem volt még a legtávolabbi rokonságban sem.*”

Több szempontból sem felelt meg tehát Mátyás a késő középkori európai politikai rendszer elvárásainak. Igen, csak erős ellenszélben kellett megszilárdítania hatalmát, és bár nem felelt meg a dinasztikus uralomgyakorlás elvárásainak, nem is függetleníthette magát azoktól. Az uralkodói családi hátteret nélkülöző származása és törvényes fiú utód nélkül bekövetkezett halála számos olyan nehézséget támasztott, melyeket minden erőfeszítése ellenére sem tudott kikerülni sem uralkodása alatt, sem a trónutódlás előkészítése során. Még a késő középkori uralkodói hatalomgyakorlás sem nélkülözhetette tehát a dinasztikus származás évszázadok alatt megszilárdult legitimáló erejét.

DINASZTIKUS TERJESZKEDÉSI KÍSÉRLETEK: CÉLOK ÉS ESZKÖZÖK

Érdemes felvetni a kérdést, hogy milyen célt szolgáltak a dinasztikus terjeszkedési kísérletek a késő középkori Közép-Európában. Regionális közép-európai sajátosságként tekinthetünk erre a jelen-

ségre? Kétségtelen, hogy Európa más részein kevésbé találunk olyan példákat ebben az időben, hogy egy-egy uralkodócsalád alapvetően a dinasztikus házasságok eszközét igénybe véve terjesztette ki befolyását egy másik területre. Milyen célt szolgálhatott mindez? Szükség volt a nagyobb, több országra kiterjedő hatalmi centrumok létrejöttére akár a Német-római Birodalom befolyásának visszaszorítására, akár a növekvő török veszély elhárítására?

A 15. század első felére és derekára gondolva egyik magyarázat sem meggyőző. III. Frigyes császár kísérletet tett éppen például a magyar trón megszerzésére, de az esetleges dinasztikus szövetségek nem jelentettek tényleges védelmet ezen törekvések ellen. A török veszély ugyan Zsigmond nikápolyi veresége (1396) után egyre kézzelfoghatóbbá vált, de ennek a körülménynek se látjuk hatalmi koncentrációt kiváltó hatását a 15. században. Ellenben kétségtelenül megfigyelhető a törekvés, hogy egyik vagy másik dinasztia a maga égíse alatt egyesítse hosszabb időre a közép-európai országokat. A kérdés az volt, hogy melyik uralkodócsalád fog sikerrel járni. Ez nemcsak a nagyobb nemzetközi dinasztikiak, a Luxemburgok, a Habsburgok és a Jagellók ambíciója volt, hanem látható például Mátyásnak a cseh trónra irányuló törekvéseiben is.

Mátyás leghosszabban elhúzódó háborúit épp Csehország megszerzése érdekében folytatta. Részeredményeket kétségtelenül elért, hiszen Olmützben 1469-ben cseh királlyá választották, de a cseh uralkodói székvárost, Prágát sosem tudta hatalma alá hajtani, Mátyás fennhatósága lényegében Morvaországra, Lausitzra és Sziléziára korlátozódott. Gyakran idézett feltételezés szerint Mátyás azért folytatott hosszú háborúkat a cseh korona megszerzéséért, mert az együtt járt a német választófejedelmi címmel, és így az első lépcsőt jelenthette volna a császári méltóság felé. A császári korona Mátyás általi megszerzésének lehetősége azonban messze volt a realitásoktól. Így a magyar uralkodó csehországi terjeszkedési kísérletét nem is ennek fényében, hanem inkább a kortárs közép-európai dinasztikiak hasonló törekvéseivel összevetve érdemes értékelni. ♦

